

MAŠINSKI MATERIJALI

Osnovi faznih promena u
metalnim sistemima Difuzija

Sadržaj

- Difuzija
- Intersticijska difuzija
- Supstitucijska difuzija
- Prvi Fickov zakon
- Koeficijent difuzije mera brzine difuzije na konstantnoj temperaturi, zavisi od temperature i aktivacione energije
- Inverzna difuzija nagomilavanje atoma rastvorene supstance na pojedinim mestima kristalne rešetke rastvarača (legure aluminijuma sa bakrom-duraluminijum)

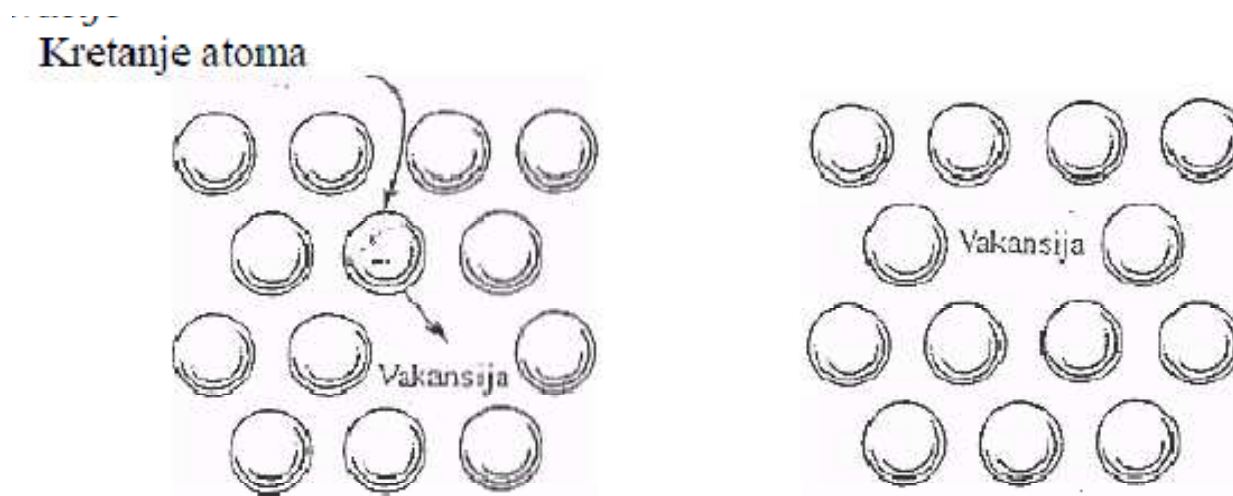

Difuzija

- **Definicija:** Difuzija je mehanizam kojim se materija prenosi kroz materiju.
- U gasovima kretanje atoma je relativno brzo, kao što to pokazuje brzina širenja mirisa iz kuhinje ili čestica dima duvana.
- Kretanje atoma u tečnostima su uopšteno sporija nego u gasovima, kao što to pokazuje kretanje kontrastne boje u tečnoj vodi.
- U čvrstim telima kretanja atoma su ograničena zbog vezivanja za ravnotežne položaje.
- Primeri reakcija u čvrstom stanju su:
  - Taloženje sekundarne faze iz čvrstog rastvora
  - Stvaranje klica i rast novih zrna pri rekristalizaciji hladno obradjenog metala.

Difuzija mehanizmom praznina ili supstitucijskim mehanizmom

Difuzija i samodifuzija, vakanski(supstitucijski) mehanizam, intersticijski mehanizam, energije aktivacije

Slika – Vakanski mehanizam difuzije

Mehanizmi difuzije

Postoje dva osnovna mehanizma difuzije atoma u kristalnoj rešetki:

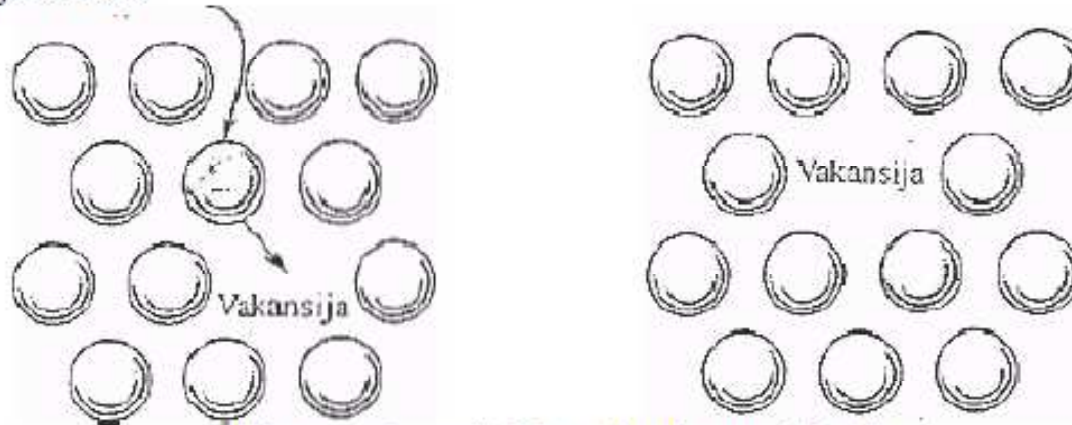
1. Mehanizam praznina ili supstitucioni mehanizam difuzije
2. Intersticijski mehanizam difuzije

Difuzija može nastati mehanizmom praznina u čvrstim rastvorima.

Faktori koji utiču na brzinu difuzije:

- razlika u veličini atoma i
- razlika u energiji veza između atoma.

Kretanje atoma

Slika – Vakanski mehanizam difuzije

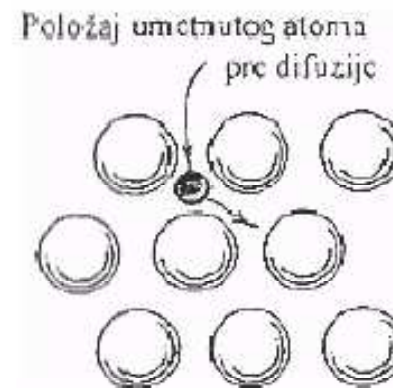
Intersticijski mehanizam difuzije

Intersticijska difuzija atoma u kristalnim rešetkama nastaje kad se atomi kreću od jednog intersticijskog mesta u drugo susedno intersticijsko mesto bez trajnog pomeranja nekog od atoma u osnovnoj kristalnoj rešetki.

Da bi se ispoljio intersticijski mehanizam, veličina difundujućih atoma mora biti relativno mala u odnosu na atome osnove.

Primer ugljenik može intersticijski da difunduje u prost-c-k alfa železu i pov-c-k gama železu.

Difuzija kod metala i legura: kroz zapreminu; po granicama metalnog zrna

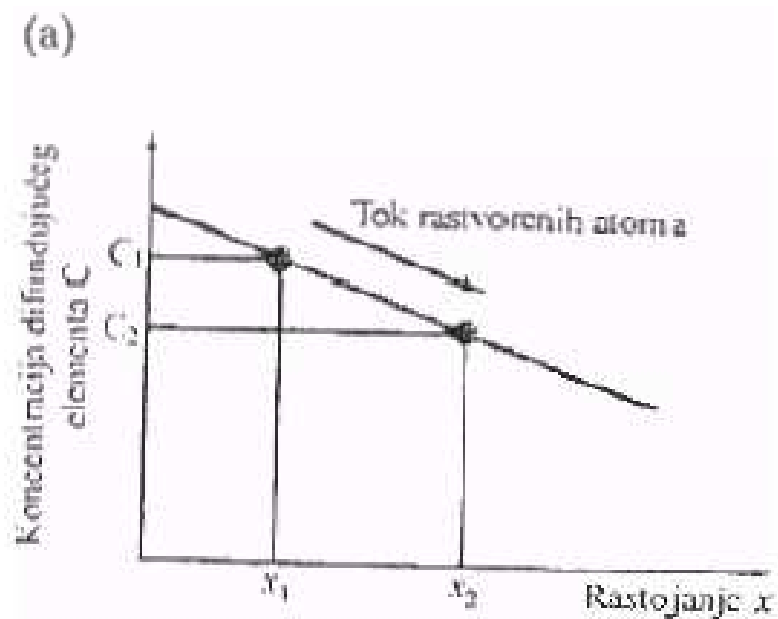
Slika – Intersticijski mehanizam difuzije

Difuzija pri stacionarnom stanju

Uslovi stacionarnog stanja

Ne postoji promena u koncentraciji rastvorenih atoma u ravnima za sistem u toku vremena.

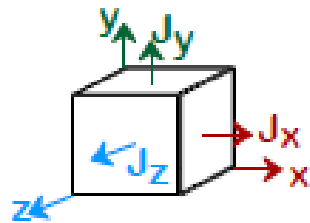
Primer; Nereaktivni gas difunduje kroz metalnu foliju.

Slika a) Stacionarni sistem difuzije

Prvi Fickov zakon difuzije

Prvi Fickov zakon difuzije: važi za stacionarno stanje difuzije, brzina difuzije atoma rastvorenog elementa među atomima posmatrane materije meri se masenim tokom J , definisan kao broj atoma koji prolaze kroz jedinicu površine, normalne na pravac toka, u jedinici vremena.

$$J_x = -D \frac{dC}{dx}$$

D -koeficijent difuzije, m^2/s

dc/dx - gradijent koncentracije, kg/m^4

Maseni tok atoma- J_x proporcionalan je gradijentu koncentracije $(C_2-C_1)/(X_2-X_1)$ ($atom/m^3m$)

Negativan predznak pokazuje da je smer difuzije od više prema nižoj koncentraciji.

Vrednosti koeficijenta difuzije

Tabela – Vrednosti koeficijenta difuzije

Rastvoren element	Osnovni element	Koeficijent difuzije, D (m ² /s)	
		500°C	1000°C
Ugljenik	Železo (KPC)	5×10^{-15}	3×10^{-11}
Ugljenik	Železo (KZC)	10^{-12}	2×10^{-9}
Železo	Železo (KPC)	2×10^{-23}	2×10^{-16}
Železo	Železo (KZC)	10^{-20}	3×10^{-14}
Nikal	Železo (KPC)	10^{-23}	2×10^{-16}
Magnezijum	Železo (KPC)	3×10^{-24}	10^{-16}
Bakar	Bakar	10^{-18}	2×10^{-13}
Bakar	Aluminijum	4×10^{-14}	10^{-10}
Srebro	Srebro (kristal)	10^{-17}	10^{-12}
Srebro	Srebro (granica zrna)	10^{-11}	
Ugljenik	Titan (HGP)	3×10^{-16}	2×10^{-11}

Koeficijent difuzije

- Vrednost koeficijenta difuzije zavisi od sledećih veličina:
- Vrste mehanizma difuzije
- Temperature na kojoj se vrši difuzija
- Vrste kristalne strukture rešetke rastvarača
- Vrste kristalnih grešaka koje postoje
- Koncentracija vrste atoma koja vrši difuziju

Koeficijent difuzije- D

Koeficijent difuzije za dati par elemenata najviše zavisi od temperature.

Koeficijent difuzije na različitim temperaturama mnogih materijala može se odrediti jednačinom:

$$D_{(T)} = D_0 e^{-Q/RT}$$

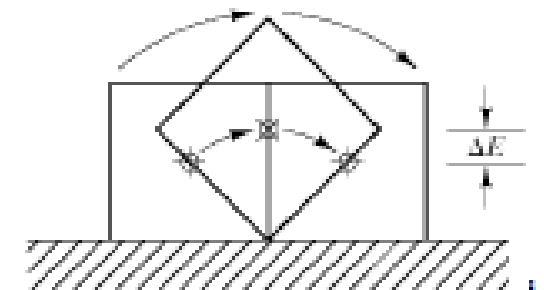
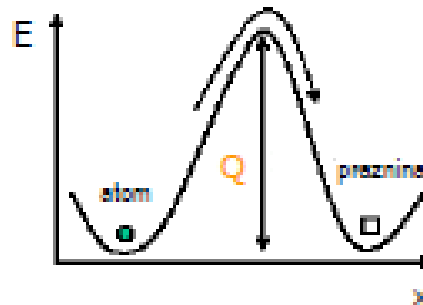
$D_{(T)}$ - koeficijent difuzije na temperaturi T

D_0 - konstanta, temperaturno nezavisna, m^2/s

R- opšta gasna konstantna, $8,31 \text{ J/mol.K}$

T- apsolutna temperatura, K

Q-energija aktivacije difuzije, J/mol

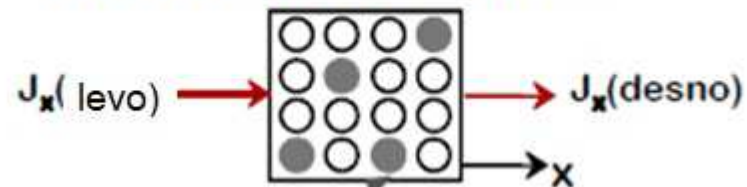
Vrednosti koeficijenta proporcionalnosti i energije aktivacije za neke difuzione sisteme

Tabela – Vrednosti koeficijenta proporcionalnosti i energije aktivacije za neke difuzione sisteme

Rastvoren element	Element rastvarač	D_0 (m ² /s)	Q (kJ/mol)
Ugljenik	Železo (KPC)	$2,0 \times 10^{-5}$	142
Ugljenik	Železo (KZC)	$22,0 \times 10^{-5}$	122
Železo	Železo (KPC)	$2,2 \times 10^{-5}$	268
Železo	Železo (KZC)	$20,0 \times 10^{-5}$	240
Nikal	Železo (KPC)	$7,7 \times 10^{-5}$	280
Magnezijum	Železo (KPC)	$3,5 \times 10^{-5}$	282
Bakar	Aluminijum	$1,5 \times 10^{-5}$	126
Bakar	Bakar	$2,0 \times 10^{-5}$	197
Srebro	Srebro	$1,0 \times 10^{-5}$	184
Ugljenik	Titan (HGP)	$51,0 \times 10^{-5}$	182

PRVI FICKOV ZAKON

PRVI FICK-OV ZAKON

$$J_x(\text{levo}) = J_x(\text{desno})$$

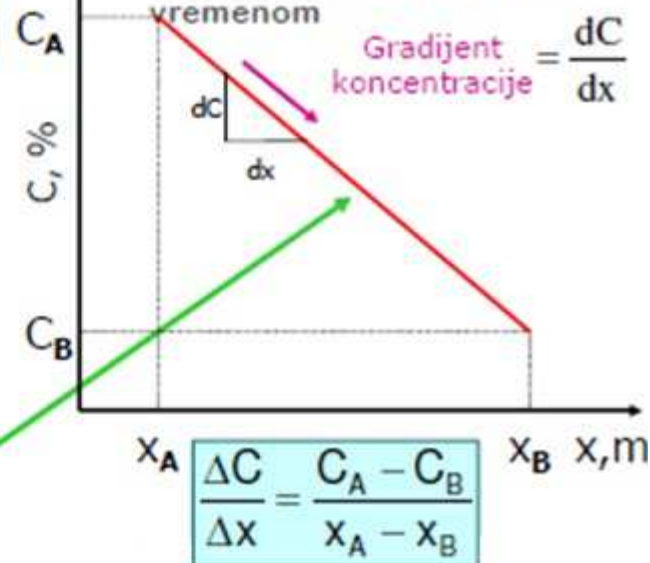
stacionarna difuzija

$$J_x = -D \frac{dC}{dx}$$

$$\left(\frac{dC}{dx} \right)_{\text{levo}} = \left(\frac{dC}{dx} \right)_{\text{desno}}$$

Odnos(nagib)
koncentracija se ne menja

Koncentracija, C , se u
označenom polju ne menja s
vremenom

Difuzija pri nestacionarnom stanju

- Koncentracija rastvorenih atoma u nekoj tački u materijalu **menja se sa vremenom**.
- Primer: Ako ugljenik difunduje u površinu čelične bregaste osovine radi otvrdnjavanja njene površine u nekoj tački menjaće se sa vremenom kako napreduje proces difuzije.
- Koeficijent difuzije nezavisan od vremena pri nestacionarnim uslovima.

Nestacionarni sistem difuzije

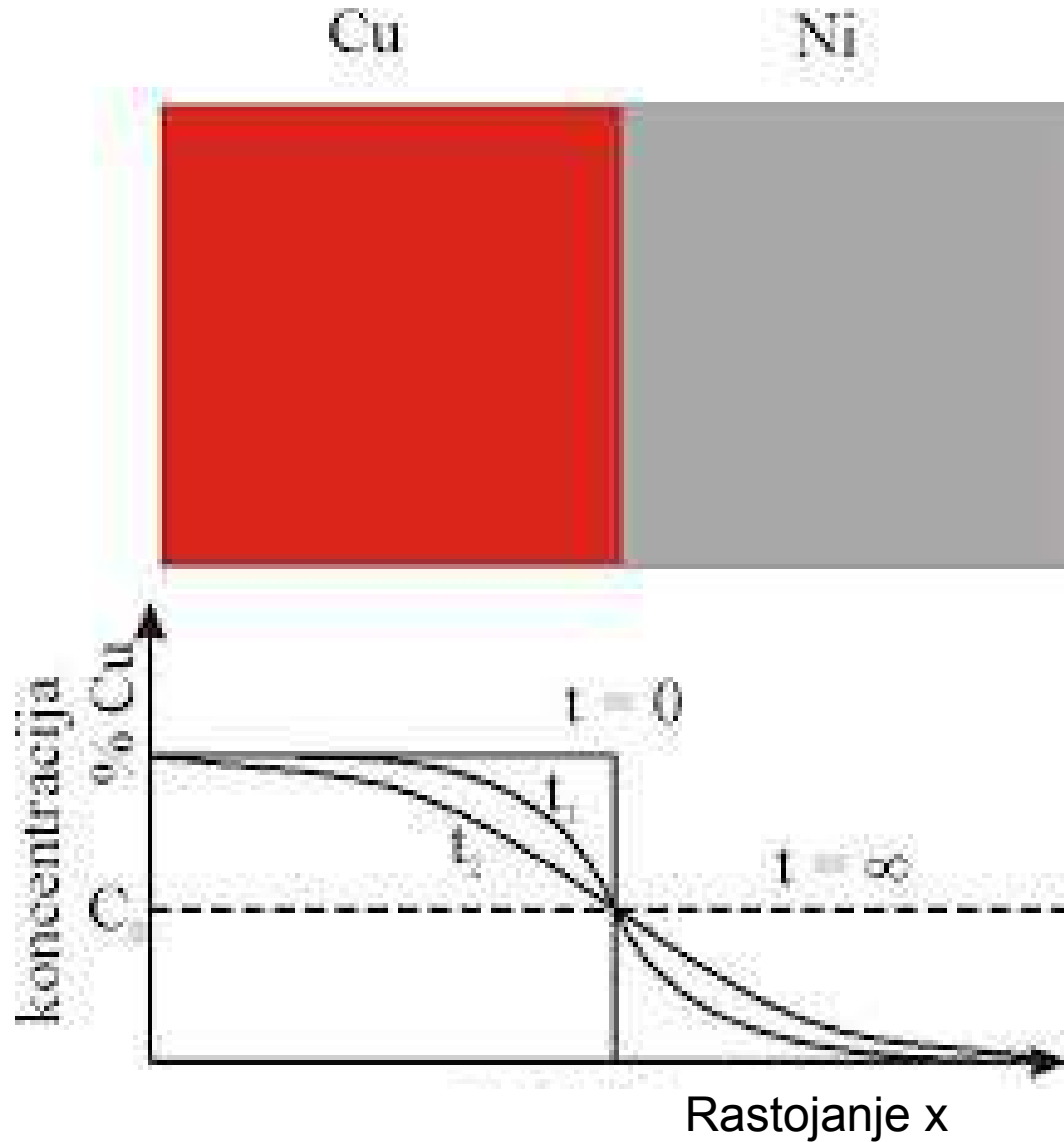
- Gradijent koncentracije se menja sa promenom vremena i odredjen je **Drugim Fickovim zakonom**:

$$\frac{dC_x}{dt} = \frac{d}{dx} \left(D \frac{dC}{dt} \right) = D \frac{d^2 C}{dt^2}$$

$$\frac{C_s - C_x}{C_s - C_o} = fgg \left(\frac{x}{2\sqrt{D \cdot t}} \right)$$

gde su: C_s –koncentracija elementa na površini; C_o –početna koncentracija elementa u čvrstom telu; C_x –koncentracija elementa na rastojanju x u vremenu t ; x –rastojanje od površine; D –koeficijent difuzije; t –vreme; fgg –Gausova funkcija greške.

Nestacionarni sistem difuzije

Kratak pregled

- Difuzija atoma nastaje u metalnim čvrstim telima putem mehanizma praznina i intersticijskim mehanizmom.
- Prema Prvom Fikovom zakonu difuzije, difuzija nastaje zbog razlike koncentracije difundujućih vrsta atoma od jednog mesta do drugog i može se primeniti za uslove stacionarnog stanja (tj. uslovi koji se ne menjaju sa vremenom)
- Gradijent koncentracije se menja sa promenom vremena i odredjen je drugim Fikovim zakonom.